

Tragedia i jej budowa

1. Definicja tragedii

1. Pierwszą **definicję** tragedii jako gatunku literackiego podał Arystoteles w swojej „Poetyce”

Tragedia jest to naśladowcze przedstawienie akcji poważnej, skończonej i posiadającej [odpowiednią] wielkość, wyrażone w języku ozdobnym, odmiennym w różnych częściach dzieła, przedstawienie w formie dramatycznej, a nie narracyjnej, które przez wzbudzenie litości i trwogi doprowadza do „oczyszczenia” (katharsis) tych uczuć. Litość i trwogę u widza należy powodować fabułą, a nie spektakularnymi środkami scenicznymi. Złe rzeczy muszą zachodzić między osobami sobie bliskimi, nie obcymi lub będącymi nieprzyjaciółmi.

Tragedia składa się z następujących „ilościowych” elementów: prologu, epejsodiów, eksodosu i partii chóru (które dzielą się na parodos i stasima).

Arystoteles ur. 384 p.n.e., zm. 322 p.n.e.) – filozof, jeden z trzech – obok Sokratesa i Platona – najślawniejszych filozofów starożytnej Grecji

"Poetyka „ właściwie **O sztuce poetyckiej** dzieło Arystotelesa, pierwszy w historii podręcznik przedstawiające teorię budowy i odbioru dzieła literackiego. Arystoteles charakteryzuje literaturę jako sztukę **mimetyczną** (naśladowczą) oraz opisuje jej trzy gatunki: tragedię, epos oraz komedię.

2. Definicja tragedii: Tragedia to utwór dramatyczny przeznaczony do wystawiania na scenie. Akcja tragedii ukazywała starcie bohatera z fatum, które niweczy jego usiłowania i dążenia, gotując mu nieodwołalną zgonę; szczególnie nacechowanymi momentami jej przebiegu były perypetia i katastrofa. Los postaci tragicznej, każdym swoim czynem zbliżającej się do upadku, nacechowany **monumentalnością** i **patosem** miał wzbudzać i u widzów uczucia litości i trwogi, dając im szansę przeżycia katharsis (czyli oczyszczenia).

[Słownik terminów literackich, pod red. J. Sławińskiego, Zakład Narodowy Ossolińskich, Wrocław 1976, s. 466.]

2. Budowa tragedii greckiej - antycznej

Tragedia grecka miała ściśle określoną budowę:

PROLOGOS – wprowadzenie w fabułę tragedii,
PARODOS – pierwsza, wprowadzająca pieśń chóru

EPEISODION I – wejście aktora, dialog, monolog
STASIMON I – pieśń chóru

EPEISODION II - drugie wejście aktora, dialog, monolog:
STASIMON II – druga pieśń chóru

(Stasimony i epejsodiony przeplatały się od 3 do 5 razy)

EXODOS – finał, przynoszący rozwiązanie akcji komentarz chóru, który schodził już ze sceny.

Nie znano wtedy podziału na akty i sceny, natomiast stosowano inne podziały, tworzące swoistą konstrukcję. Rozpoczął przedstawienie aktor wygłaszający zapowiedź prologos, ale właściwy początek dawał chór, wkraczający rytmicznie i ze śpiewem na orchesterę parodos. Także chór kończył przedstawienie, opuszczając orchesterę podobnym sposobem exodos. Między tymi granicznymi członami przedstawienia rozgrywano akcję sceniczną podzieloną na pojedyncze epizody epeisodia. Między epizodami występował chór stojący na orchesterze, wygłaszający tekst komentarz akcji stasimon pod nieobecność aktorów na scenie. Punktem szczytowym tragedii była perypetia, będąca przełomem w akcji dramatycznej i kończąca się katastrofą, czyli klęską bohatera. Ostatnią częścią tragedii był epilog, który zwykle wyjaśniał sprawę do końca i dokonywał podsumowania. Istotą tragedii był konflikt tragiczny, który wynikał z istnienia przeciwstawnych, równorzędnych racji, pomiędzy którymi nie można dokonać wyboru, gdyż każda decyzja przynosi klęskę bohatera, ta niemożność dokonania właściwego wyboru, która skończy się katastrofą, nosi nazwę tragizmu

3.Cechy tragedii antycznej

Jeden z najstarszych, obok komedii, gatunków dramatu. Jej istotą jest konflikt tragiczny, który dotyczy głównego bohatera.

Cechy:

- Przedstawione wydarzenia oparte są na znanych widzom mitach.
- Akcja tragedii rozwija się wokół nieuchronnego, niemożliwego do rozwiązania **konfliktu**. Mamy do czynienia ze zderzeniem zamiarów bohatera i nadrzędnych czynników (Fatum, wola bogów, klątwa).
- Główny bohater jest szlachetnym człowiekiem (choć niepozbawionym pewnych wad!). Podejmuje działania w imię wyznawanych przez siebie wartości, co prowadzi go do klęski, choć jego zamiary są szczerze.
- Tragedia kończy się klęską (czasem śmiercią) bohatera.
- Zgodnie z **zasadą decorum** (stosowności stylu do gatunku) bohaterami tragedii mogli być tylko ludzie szlachetnie urodzeni – często pochodzący z rodów królewskich.Przemawiali językiem wysokim, wolnym od rubasznych żartów czy niskiego poczucia humoru (tzw. **patos**) .
- Zgodnie z **zasadą trzech jedności** – akcja rozgrywa się w jednym z trzech miejsc: pałac królewski, namiot wodza, świątynia. (np. pałac w Tebach), czasie (jedna doba) i podejmuje jeden wątek –
- Konieczna obecność chóru, który komentuje wydarzenia.

3. Tragizm antyczny

1. Tragizm- kategoria estetyczna przedstawiająca konflikt wartości moralnych bohatera, który pomimo wyboru zawsze skazany jest na porażkę (nieodwracalne przeznaczenie <fatum>) mające wywołać u odbiorców- katharsis- czyli oczyszczenie duchowe.

2. Tragizm – kategoria estetyczna, oznaczająca konflikt równorzędnych wartości moralnych, w wyniku którego jednostka, działająca świadomie w imię wielkiego i szlachetnego celu, jest skazana na klęskę. Starcie równorzędnych racji moralnych (konflikt tragiczny) powoduje nieuchronną klęskę jednostki szlachetnej.

3. Tragizm- odstawowa **kategoria** estetyczna sięgająca jeszcze **dramatu antycznego**, określająca **nierozwiązywalność konfliktów**, obecnych w życiu bohatera. Niemożność dokonania wyboru prowadzi postać do **klęski** i nieuchronnej **katastrofy**. W **tragedii greckiej** przyczyną tragizmu było fatum, nieodwracalne przeznaczenie, ciężące nad życiem bohatera. Np. tragizm losu Antygony z dramatu Sofoklesa wynika z ciężącego nad jej rodem (Labdakidów) fatum oraz wierności bohaterki prawu boskiemu (konieczność pochowania brata - zdrajcy ojczyzny), będącego w konflikcie z prawem państwowym, reprezentowanym przez Kreona.

Współczesne rozumienia tragizmu jako **niemożności dokonania wyboru** między dwiema **równorzędnymi wartościami**, zostało sformułowane w **XX wieku** przez **M. Schelera**. W różnych epokach literackich tragizm był rozumiany w trochę inny sposób. Klęska bohatera mogła być powodowana **czynnikami zewnętrznymi** (*fatum* w starożytności, okoliczności społeczne i biologiczne - np. dziedziczność w dramacie naturalistycznym) lub **wewnętrznymi** (rozdźwięk między zamiarem a niemożnością dokonania czynu w romantyzmie). Tragizm wynika także z niemożności wyboru między ideałami i racjami moralnymi (np. konflikt między miłością a obowiązkiem patriotycznym w polskim romantyzmie - *Konrad Wallenrod*). Kategoria tragizmu odnosi się także do sytuacji życiowych i jednostkowego losu człowieka.

Słownik terminów literackich